

# Cuprins

<i>Stil și expresivitate jurnalistică</i> .....	7
---	---

## PARTEA I. DISCURSUL LUMII, LUMEA CA DISCURS

<b>Capitolul 1. Contextul demersului jurnalistic</b> .....	11
1.1. Un adevărat ziarist nu are viață personală .....	11
1.1.1. O falsă dilemă: literatură sau jurnalism? .....	14
1.1.2. Există un specific al limbajului de presă? .....	18
1.1.3. Iluzia limbajului neutru .....	20
1.2. Eveniment sau fapt de presă? .....	22
1.2.1. Tratarea informației și gradul de implicare a cititorului .....	26
1.2.2. Jurnalismul și lectura nonșalantă .....	30
1.3. Ambalajul informației .....	31
1.3.1. Stil și subiectivitate .....	31
1.3.2. Pe scurt, despre tropi și alte figuri de stil .....	35
1.3.3. Imagine și iconicitate .....	37
<i>Note</i> .....	38
<b>Capitolul 2. Virtuțile stilistice ale textului jurnalistic</b> .....	43
2.1. Lizibilitatea .....	43
2.2. Claritatea. Când „hătaia se rarefiază” .....	45
2.3. Credibilitatea. „Avea patru mâini, nu două” .....	48
2.4. Concizia. „Tot ce se taie nu se fluieră” .....	51
2.5. Fluența. Ruda cea săracă .....	54
<i>Note</i> .....	60
<b>Capitolul 3. Tipuri de discurs jurnalistic</b> .....	61
3.1. Taxonomia discursului .....	62
3.1.1. Discursul descriptiv și legea alternanței .....	64
3.1.2. Discursul narativ și gestionarea personajului .....	70
3.1.3. Discursul informației mediatice .....	80
<i>Note</i> .....	83
<b>Capitolul 4. Gestionarea textului jurnalistic</b> .....	85
4.1. Atacul .....	87
4.1.1. Acroșul .....	91
4.1.2. Tipuri de atac .....	91

4.2. Finalul .....	93
4.3. Structura textului de presă .....	95
4.3.1. Planul .....	95
4.3.2. Gestionarea paragrafului .....	99
4.3.3. Unghiul de abordare .....	102
4.3.4. Gestionarea citatului .....	104
4.3.5. Stil direct vs stil indirect .....	106
4.3.6. Reguli generale de construire a textului de mari dimensiuni .....	108
4.3.7. Conectori sau elemente de tranziție .....	111
<i>Note</i> .....	113
<b>Capitolul 5. Discursul jurnalistic</b> .....	115
5.1. Elemente intrinsece textului jurnalistic. Mijloace și tehnici de acroșaj .....	115
5.1.1. Șapsoad .....	115
5.1.2. Titlul .....	118
5.1.3. Intertitul .....	124
5.1.4. Subtitlul și supratitul .....	125
5.2. Elementele extrinsece textului jurnalistic .....	126
5.2.1. Rigori de tehnoredactare și de punere în pagină .....	127
<i>Note</i> .....	133

## PARTEA A II-A. SCRITURA ÎN MIȘCARE. GENURILE JURNALISTICE

<b>Capitolul 6. Genuri de teren</b> .....	141
6.1. Știrea .....	141
6.2. Relatarea .....	153
6.2.1. Procesul verbal .....	155
6.2.2. Conferința de presă .....	156
6.2.3. Corespondența specială .....	158
6.3. Reportajul .....	162
6.3.1. Tipologia reportajului .....	165
6.4. Portretul .....	178
6.5. Interviu .....	183
6.6. Ancheta .....	190
6.6.1. Cum poți rata o anchetă bună. Dușmanii investigației .....	191
6.6.2. Tipologia anchetei .....	192
6.6.3. Sursele investigației .....	198
6.6.4. Documentarea .....	200
6.6.5. Redactarea anchetei .....	202
<i>Note</i> .....	203
<i>Presă astăzi</i> .....	207
<i>Bibliografie</i> .....	221

### 4.3. Structura textului de presă

Diversitatea genurilor publicistice, avalanșa neconținută de noutăți și schimbări (unele aproape insesizabile pentru cititor) îngreunează orice abordare clară și coerentă a scriiturii de presă. Chiar și în aceste condiții, tânărul ziarist simte nevoia unei înțelegeri minime a mecanismelor constitutive ale unui articol. Greșesc cei care spun: „Scriu așa cum îmi vine. Dacă mă gândesc prea mult la teorie, îmi pierd prospețimea”. Mizând exclusiv pe inspirație și talent, riscăm să deschidem larg porțile amatorismului, a scâlâmbălelilor cu pretenții de originalitate. Mult mai precaut este să ne gândim înainte la ceea ce vom scrie, să punem în ordine pașii pe care îi avem de urmat, lăsând loc, desigur, corecțiilor și imprevizibilului. Iată de ce am introdus planul și unghiul de atac în capitolul rezervat elaborării textului. Gândind la ce avem de făcut, am și început să scriem.

#### 4.3.1. Planul

Nu există nici un text care să nu urmărească un anumit plan. Asemenea cărămizilor unei construcții, cuvintele se organizează în propoziții, paragrafe și subcapitole, urmând o logică și o succesiune prestabilite. Finalmente, orice text este o pledoarie centrată corect și credibil pe un fapt anume, pe o idee principală sau pe un mesaj.

De la început, vom scoate din discuție știrea, al cărei plan este simplu și relativ imuabil. Este vorba de planul *piramidei inversate*, relatarea faptelor făcându-se pornind de la cele mai importante aspecte (*Cine ? , Ce ? , Unde ?*), ajungând în final la detalii și precizări neesențiale (*Cum ? , De ce ?*). Prin urmare, un ziar serios nu va începe știrea cu numărul de morți, ci cu ceea ce s-a întâmplat (accidentul, spre exemplu). Nu același lucru este valabil în cazul audiovizualului și al presei populare, unde prioritar este faptul divers - tip de știre ce încalcă multe dintre regulile gazetăriei sobre (credibilitatea, piramida inversată etc.). În faptul divers, putem începe cu o concluzie sau cu descrierea întâmplării (*Cum s-a petrecut ?*), narativizând astfel evenimentul.

## Planul textelor medii și lungi

Este de la sine înțeles că orice text amplu ridică mari probleme de construcție. A discuta despre ele la modul normativ general ar fi o eroare. În organizarea textului, intră o multitudine de imponderabile: specificul subiectului, rigorile genului, stilul autorului. Este necesar, prin urmare, să nuanțăm mereu, repetând că, în presă, nimic nu este stabilit odată pentru totdeauna.

### *Alegerea planului în funcție de rigorile genului*

- *Relatarea*. Amestec de știre și reportaj, relatarea nu ridică mari probleme de construcție. Planul acestui gen de text este destul de liber: *atac* – *recapitularea faptelor* (marcarea prezenței ziaristului la locul faptei) – *introducerea unor informații noi* – *dezvoltare* (descrierea a ceea ce vede jurnalistul: o scenă, un portret, câteva citate scurte etc.) – *final*. Cu anumite ezitări și precauții, putem spune că acest plan este o variantă a „piramidei inversate”.
- *Reportajul de atmosferă*. Scris la fața locului, se aseamănă mult cu relatarea. Lipsește doar evenimentul, informația de la care se pleacă. Atemporal întrucâtva, reportajul de atmosferă trebuie doar să precizeze de la început locul (parc, gară, Festivalul Berii etc.). În rest, totul depinde de talentul și de inspirația ziaristului. Salturile de la o observație la alta, intercalarea unor scene de viață etc. intră în regulile genului. Importantă este expresivitatea descrierii, și mai puțin coerența de structură a textului. Scurtimea textului (o filă), cât și libertățile stilistice oferite ziaristului ne îndeamnă să spunem că, în acest caz, inspirația este mai importantă decât organizarea textului.
- *Feature*. Gen mult mai liber și mai literar decât știrea, *feature* desemnează un text lejer, menit să însenineze, să amuze cititorul. Nu se confundă cu genul umoristic (bilet, ecou), în ciuda anecdotelor, a constatărilor ironice. Chiar dacă suportă cu greu o definiție, fiind un gen atipic, să reținem măcar o distincție esențială, oferită de Karen Elliott House: „Dacă știristul colecționează încruntat și serios fapte, ziaristul de *feature* este o persoană în căutarea scrisului frumos”. Planul unei știri *feature* se configurează astfel: *lead* – *recapitularea faptelor* (sumarizarea lor) – *corpul textului* (conține istoria faptelor, dezvoltarea lor) – *final* (eventual, o descriere dramatică, menită să capteze atenția).

- *Marele reportaj*. Varietatea subiectelor și a stilurilor proprii de abordare încalcă adesea rigorile oricărui plan. Recomandabil ar fi totuși *planul mozaic* (mixt). Să amintim una dintre variantele mai uzitate ale acestui plan: *atacul – descrierea locului – introducerea personajului principal – dezvoltarea* (povestea locului sau biografia personajului, centrată pe un eveniment anume, pe o experiență deosebită etc.) – *revenirea în actualitate – finalul*.
- *Anchetă*. Se recomandă *planul narativ*, câtă vreme cercetarea noastră urmărește reconstituirea drumului de la efect la cauză și are personaje, intrigă și acțiune. Foarte posibil în anchetă este și *planul cronologiei inversate*. Mai concret spus, acest plan pornește de la finalul unui eveniment (un accident aviatic, de pildă), după care autorul refăce pas cu pas tot filmul evenimentului ca și cum nu ar cunoaște deznodământul și, astfel, stabilind un timp al prezentului în trecutul deja consumat. Dacă în alte cazuri cronologia încurecă inutil demersul jurnalistic, pentru unele subiecte, cronologia inversată oferă un spor consistent de dramatism și autenticitate. Cel mai uzitat și mai productiv se arată a fi în anchetă *planul demonstrației științifice*: *problemă – ipoteză – verificare – concluzie*. Alte variante confirmă, de fapt, structura de mai sus: *conflict – argumentele unora – argumentele altora – faptele – părerea specialiștilor – cine are dreptate*. Sau: *situație – cauze – soluții posibile – soluții preconizate*.
- *Interviul*. Nu are un plan anume. Se ține cont totuși de câteva exigențe: să nu începi agresiv sau cu o întrebare prea puternică, să nu schimbi brutal unghiul de abordare în timpul întrevederii, să urmărești un anume crescendo în discuție, să spargi răspunsurile monobloc prin mici intervenții.
- *Genurile de comentariu*. Aproape toate textele de comentariu încep de la un fapt particular și sfârșesc cu o afirmație mai generală. O variantă a acestei evoluții ar fi: *constatarea generală – fapt particular – concluzie și mai generală*. Pentru editorial, Michel Voirol (1992, p. 62) recomandă *planul dialectic*: *atac – faptul de la care plecăm – unii spun că... – alții spun că... – eu cred că... – pentru că... – concluzie*. La fel de valabilă este și varianta *planului universitar*: *s-a petrecut ceva... – e bine – e rău – pentru că... – prin urmare, se ridică următoarea problemă... – unii spun că... – alții spun că... – concluzia noastră este că...* În treacăt fie spus, genurile consacrate de opinie (editorial, comentariu, analiză, recenzie) suportă un grad ridicat de schematizare logic-argumentativă.

preluată din exigențele retoricii dintotdeauna : *teză – antiteză – sinteză*. Face excepție însemnarea și tableta – texte cu un grad sporit de subiectivism și, implicit, de libertate.

- *Genurile umoristice*. Nu au un plan jurnalistic anume. Organizarea textului se face urmărindu-se dinamica de construire a surprizei (poantei) : jocul subtil și în contrast cu cel puțin două secvențe (frazologice sau narrative). În funcție de subiect și de spațiul tipografic alocat, putem alege traseul obișnuit al creșterii narrative de la normalitatea unei situații, tulburarea acestei normalități, revenirea la normal, dar în alt punct decât cel de plecare. Transpus în termeni narativi, acest plan poate să conțină : *atac – circumstanțiere* (introducerea personajului, fixarea locului și al momentului narativ) – *dezvoltare – intrigă – punct culminant – rezolvare (deznodământ) – final*.

## Tipologia planului

Planul unui articol trebuie să graviteze în jurul unui mesaj esențial. Michel Voirol (1992, p. 50) propune următoarele tipuri de construcție :

- *Planul cronologic*. Expune fapte, urmând derularea lor în timp. Pare comod și cu un plus de autenticitate, dar implică nenumărate dificultăți. De aceea, nu este recomandat.
- *Planul flash-back*. Începe cu faptul cel mai recent pentru a coborî la origini. Această tehnică este mai ales justificată în cazul evenimentelor ale căror consecințe sunt mai importante decât derularea în sine a faptelor (moartea unei personalități politice, de pildă). În acest caz, articolul se termină cu o revenire factuală la ultimele evenimente cunoscute.
- *Planul piramidei inversate*. Este cel mai folosit în depeșele de agenție. Constă în a prezenta elementele de informație în ordinea descrescătoare a importanței lor, în așa fel încât ultimul paragraf – prin eliminare sau înlocuire – să nu afecteze esența știrii.

Ceva mai clară și mai abordabilă ni se pare taxonomia propusă de Didier Husson și Olivier Robert (1991, pp. 79-83). Fără să ne ofere exemple și alte precizări, cei doi teoreticieni francezi disting două mari tipuri de plan : *factual* (cronologic, cronologie inversă, retrospectiv) și *de comentariu* (dialectic și demonstrativ).

Alegerea unui plan anume ține de subiect și de experiență. Oricare ar fi ea, construcția textului trebuie să fie dinamică și necomplicată, să slujească

eficient coerența textului (a demersului jurnalistic), dând dovadă de logică internă, fără salturi prea mari în timp și spațiu, fără inconsecvențe sau aglomerări inutile: personaje, întâmplări, trimiteri la alte fapte.

Scopul urmărit impune un anumit demers de redactare. Demersul informativ înseamnă să informezi. Demersul literar – să povestești. Demersul pedagogic – să explici. Demersul analitic – să deschizi un dosar sau să prezinți și să susții un document. Demersul tematic – să prezinți anumite aspecte ale faptului, problemei sau situației de la care pleci. Demersul dialectic – să dezbați o problemă controversată. Demersul retoric – să convingi. La aceste reguli clasice ale discursului, intervine talentul ziaristului, care face diferența între comunicarea jurnalistică și una școlară. (J. de Broucker, 1995, p. 80)

Unii autori (spre exemplu, C.F. Popescu, 2003) acordă o atenție aparte planului, operând o primă distincție între *narațiune* și *opinie*, pentru ca apoi să avanseze câteva planuri inspirate din procedeele retorice: *deducția* (de la general la specific sau particular), *inducția* (de la specific la general), *ordonarea spațială*, *ordonarea cronologică*, *ordonarea combinată* sau *mixtă*. La acestea, se adaugă *piramida inversată*, cerută de genurile de informație, sau *piramida comună* – o situație aparte a „piramidei inversate”, în care ultimul paragraf revine la faptele conținute de primul paragraf pentru a le înări<sup>2</sup>.

Michel Ryan (1975, pp. 75-76) propune un plan mai amplu, aplicabil textelor informative dezvoltate:

*Paragraf nr. 1*: a) Cel mai important fapt. b) Atribuire. c) Informația mai puțin importantă.

*Paragraf nr. 2*: a) Context (background), numele personajelor-cheie sau a surselor, dezvoltare narativă secundară. b) Numele personajelor sau al surselor secundare.

*Paragraf nr. 3*: a) Dezvoltarea: b) Context, atribuire.

*Paragraf nr. 4*: a) Cel mai important aspect, concluzie. b) Context, atribuire.

#### 4.3.2. Gestionarea paragrafului

Tânărul ziarist crede că este deja iritat. „Prea multe reguli”, va zice el; „prea multe rigori și tipologii”. Încet, dar sigur, se prefigurează un întreg tablou jurnalistic. Este el cu adevărat important? Ce facem cu talentul și cu

inspirația de moment? Respectând mulțimea regulilor, nu cumva îngrădim personalitatea ziaristului și îl transformăm într-un simplu funcționar al scrisului?

Tot secretul unui text reușit stă în echilibru și dreaptă măsură. Stă în disciplina conținută a scrisului. Dincolo de exigențe, cititorul trebuie să regăsească o anume prospețime a textului, eleganța, expresivitatea și, implicit, puterea lui de convingere. De multe ori, ziaristul este obligat (conștient sau nu) să încalce reguli și datini jurnalistice. Important este să o facă în deplină cunoștință de cauză și să nu se lase intimidat de amănunțele teoretice.

Indiferent de specializarea lui, ziaristul va întâmpina de fiecare dată aceeași problemă: gestionarea corectă a informației, deopotrivă cu menținerea interesului pentru lectură. Facem acest lucru apelând la un șapou și la un atac inspirat. Menținem atenția cititorului gestionând corect fiecare paragraf în parte.

### *Exigențe*

Un bun paragraf trebuie să fie scurt și să acopere convingător o idee. Paragrafele stufoase, în care se amestecă mai multe aspecte sau interpretări, vor obosi cu siguranță cititorul.

1. *În textele scurte* (mai ales știrile), paragraful poate fi textul în sine. În el se consumă toate valențele informative ale evenimentului. Cel de-al doilea paragraf va fi explicativ și, prin urmare, mai puțin important. Nu același lucru se poate spune despre montajul de știri. În acest caz, următorul paragraf trebuie să conțină obligatoriu un element de legătură, subliniind aspectul comun al informațiilor reunite sub același titlu. Să luăm un exemplu. Pe fluxul agențiilor sosesc în redacție trei informații despre trei accidente aviatice petrecute în țară și în lume. Tratarea individuală (în știri separate) ar fi o greșală, câtă vreme putem, prin montajul acestor știri, să creăm un eveniment: „Zi nefastă pentru aviație”.

2. *În textele medii și lungi*, paragraful își vâdește dubla calitate: să marcheze vizual un text, micșorând monotonia și să marcheze o nouă idee. Dinamismul și alternanța paragrafelor se recomandă în textele lungi (anchetă, reportaj, editorial). Paragraful este ca o respirație. El impune un anume ton și un ritm subsumat exigențelor de fluență ale textului. Important, în acest caz, este să nu uităm de legea alternanței și, mai ales, să nu uităm că orice paragraf se constituie în jurul unui enunț-cheie.